

Osmanlı Esnaf ve Sanatkar Kuruluşu Ahilik Örgütü'nde Eğitim

İhsan Cora¹

Özet

Ahilik, 1200'lü yıllardan itibaren 1900'lü yılların başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin şehir ve kasabalarında ki esnaf ve sanatkarlara personel yetiştiren, çalışma şekil ve şartlarını düzenleyen bir örgüttür. Kurucusu menkıbevi adı **Ahi Evran**, esas adı **Şeyh Mahmut Nasuriddin El Hoyi'** olan ünlü Türk bilginidir. Ahi Evran, Anadolu'nun şehir ve kasabalarını dolaşarak ahilik örgütünü kurmuştur. Kendisi debbağların (derici) piri ve otuz iki çeşit olan sanat dallarının "**ahi babası**"dır. Örgüt üyelerine iş yerlerinde **yamak- çırak-kalfa- usta** hiyerarşisi içinde meslek öğretilirken, zaviyelerde de ahlak eğitimi veriliyordu. Bu şekilde meslek ve ahlak eğitimi alan sanatkarlar güçlü bir dayanışma ile rakipleriyle rekabet edebilecek duruma geliyorlardı.

Devletin görevleri arasında eğitimin olmadığı zamanlarda ahiliğin ahlakı ve mesleki eğitimi başarıyla yürütebilmesi takdire şayan bir durumdur. İşte bu nedenle bu çalışmada ahilik organizasyonundaki eğitim ele alınmaktadır. Ahiliğin bir de kadınlar kolu vardır. **Bacı yan-i Rum (Anadolu Bacıları)** örgütü adı verilen bu örgütün kurucu ise Ahi Evran'ın hanımı Fatma Bacı'dır. Ahilik erkek üyelerine "**eline, beline, diline**" sahip olmayı öğütlerken, kadın üyelerine de "**aşına, eşine, işine**" sahip olmayı öğütlemiştir.

Ahilikte her sanatın bir "**pir**"i vardı ve her çalışan, ustasından pirine kadar olan bütün büyüklerine büyük bir manevi bağlılık içindeydiler. Ayrıca bu ustaların yanında çalışarak meslek öğrenen kalfa ve çıraklar vardı. Bir çırağın kalfa, kalfanın da usta olabilmesi belirli bir hizmet süresini tamamlaması ve bu süre içinde kazanılan ehliyete bağlı idi. Meslekte yükselebilmek için sanatta kazanılan ehliyetin özel bir törende özel bir sınavla ispatlanması gerekirdi.

1 Doç Dr., Giresun Üniv. İ.İ.B.F. İşletme Böl., ihsan.cora@giresun.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-5264-468X.

GİRİŞ

Bir Türk kurumu olan ahiliği farklı şekillerde tanımlayabiliriz. Bu çalışmada ahilik, bir örgüt olarak ele alındığı için bu yönüyle tanımını şöyle yapabiliriz: Ahilik; 1200'lü yılların başlarından itibaren 1900'lü yılların başlarına değin Osmanlı Devleti'nin vilayet ve kazalarında ki esnaf örgütlerine personel yetiştiren, çalışma şekil ve şartlarını düzenleyen bir örgüttür. Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında yeniçeri ocağının kurulmasında da ahiliğin büyük rolü olmuştur (Çağatay,1989:1-2).

Ahilik organizasyonu, İslam inancıyla Türk geleneklerini birleştiren bir değerler sistemidir. Bu organizasyonda insan sistemin merkezine oturtulmuş ve insanın dünya ve ahirette mutlu olması amaç edinilmiştir. Aynı zamanda insan yaratılmışların en şerefli olarak kabul edilmiş ve hiçbir şeye insandan daha fazla değer verilmemiştir. Ahiliğin kaynağı içinde doğduğu ve geliştiği dönemin şartları, toplum yapısı ve İslam inancıdır.

Örgüt üyelerine iş yerlerinde **yamak- çırak- kalfa- usta** hiyerarşisi içinde meslek öğretilirken, zaviyelerde de ahlak eğitimi veriliyordu. Bu şekilde meslek ve ahlak eğitimi alan sanatkarlar güçlü bir dayanışma ile rakipleriyle rekabet edebilecek duruma geliyorlardı.

Ahilik özünü fütüvvet namelerden alan dini ve felsefi bir görüşe sahiptir. Bu kuruluşa katılabilmek için bir meslek sahibi olmak gerekir. Bu nedenle günümüzde ahilik, esnaf ve sanatkarlara has bir kuruluş olarak kabul edilmekte ve ahilik denilince esnaf, esnaf denilince de ahilik anlaşılmaktadır. Fakat kavramının bu anlaşılardan daha derin bir manası vardır. (Ekinci, 2008: 15). İbn Batuta, Seyahatnamesinde ahilikten övgüyle bahsedilerek şöyle denilmektedir (Parmaksızoğlu, 1989:7-8):

“Ahiler; Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde; şehir kasaba ve köylerde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma şu veya bu sebeple yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir.”

İktisat ve işletmecilik tarihi incelendiğinde görülür ki her büyük devletin temelinde güçlü bir ekonomik teşkilatlanma vardır. Altı asırdan daha fazla bir süre üç kıtada hüküm süren Osmanlı Devleti'nin temelinde de güçlü bir ekonomik yapılanma vardır (Bıyıklı, 2000, s.5). Bu ekonomik yapının temeli de asıl adı Mahmut ve menkıbevi adı Ahi Evran olan zatın kurup geliştirdiği ve O'na izafeten adına “ahilik” denilen bu esnaf ve sanatkar kuruluşu iftiharla

andığımız nadide kuruluşlarımızdan biridir (Öcal, 2012, s.222). Aşık Paşa Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda şu dört kuruluşun çok önemli bir rol üstlendiklerini yazmaktadır. Bunlar; **Anadolu Ahileri, Anadolu Bacıları, Anadolu Abdalları, Anadolu Gazileri'** dir.

Ahilik, XIII. asırda organizasyonların insan unsurunun önemini anlayıp insanın mutluluğunu sistemin merkezine koyarken Batılı ülkeler insan unsurunun önemini XX. Yüzyılın başlarında 1920-1930 yıllarında yaptıkları Hawtorne Araştırmaları ve Beşeri İlişkiler Teorisiyle anlamışlardır (Eryiğit, 1989, s.24).

Ahi; Arapça **“kardeşim”** demektir. Eski Türkçe kaynaklarda cömert manasına gelen **“akı”** kelimesi vardır. Ahiliğin Orta Asya kökenli **“akı”** kelimesinden mi? Yoksa Arapça kökenli **“ahi”** kelimesinden mi geldiği konusu tartışmalıdır. Fakat hangi kökten gelirse gelsin kelimenin manasının **“kardeşlik”** olması oldukça önemlidir (Hamitoğulları,1986, s.135). Ahilik, İslam inancıyla birlikte Türk geleneklerini birleştiren bir değerler sistemidir. Ahilikte insan sistemin merkezine koyulmuş ve her şey insanın dünyada da ahirette de mutlu olması için düzenlenmiştir. İnsan mahlukatın eşrefi (**eşref-i mahlukat**) olarak kabul edilmiş ve hiçbir şeye insandan daha fazla değer verilmemiştir. Ahilikte böyle bir anlayış hakimdir. (Ekinci, 2008:19). Bu yüzden kitabına **“İnsanlık Bilimi Ahilik”** adını vermiş ve bunu anlatmaya çalışmıştır (Soykut, 1980).

Ahilik, dini bir tarikat değil, ekonomik ve sosyal yönleri daha egemen olan bir kuruluştur. Mevlevilik ve Bektaşilik, Bayramilik, Melamilik, Rufailik gibi tarikatlarla ilişkilendirilmiş ve karşılıklı etkileşmeler olmuş olabilir ama onlardan çok farklıdır. Ahilik hiç bir dönemde ne maddede ve ne de manada aşırılığa kaçmamıştır. Orta bir yol izlemiştir. Bu yüzden Soykut (1971) diğer bir kitabına ise; **“Orta Yol Ahilik”** adını koymuş ve bu kitapta da ahiliğin aşırı uçlara kaçmayan orta bir yol izlediğini anlatmıştır.

Bu kuruluşun kaynağı, içinde doğduğu ve geliştiği dönemin tarihi şartları, toplumun yapısı ve İslam inancıdır (Hamitoğulları, 1986, s.136). Devletin görevleri arasında eğitimin olmadığı zamanlarda ahi birliklerinde ahlak ve meslek eğitiminin başarılı bir şekilde yürütülebilmiş olması önemli bir konudur. İşte bu nedenle bu çalışmada ahi birliklerindeki meslek ve ahlak eğitimi ele alınacaktır.

1.AHİLİĞİN ANLAM VE ÖNEMİ

Her örgüt belli bir ihtiyacı karşılamak için kurulur. Ahilik de bir ihtiyacı karşılamak için kurulmuştur. Malazgirt savaşıyla birlikte Anadolu fethedildikten sonra birçok defa Orta Asya'dan yapılan Türk göçlerine sahne

olmuştur. Yüz yılı aşkın bir süre devam eden bu göçlerin ilk yapılanları isteyerek ve değişim arzusu için yapılmıştır. Hayvancılıkla uğraşan göçebe Türkler, Asya'nın kurak ikliminden çıkıp sürülerine daha elverişli iklim şartlarının oldukları yerleri aramışlar. Bu nedenle batıya doğru göç etmişlerdir. Daha sonra yapılan göçler ise Moğolların kanlı baskınlarından kaçmak içindir.

Moğol saldırıları son derece kanlı olmuştur. Bu saldırılarla Moğollar Anadolu'da İslam'ın omurgasını kırmışlardır. Moğollar Türk değillerdir, sarı ırktandırlar. Sonraları içlerinden bir kısmı Müslüman olmuşlardır. Anadolu'da öyle büyük bir zulüm yapmışlardır ki camilere atla girip namaz kılan Müslümanları kırbaçlamışlardır. Bu zulmü şair Nedim şu mısralarla dile getirmiştir (tr.wikisource. org/ wiki, erişim tarihi: 17.08.2023):

“Tabammül mülkünü yaktın Hülagü Han mısın kafir,

Aman dünyayı yaktın ateş-i Sûzan mısın kafir,

Kız, oğlan nazı nazın şehlevend avazı avazın,

Belasın ben de bilmem kızmışın oğlan mısın kafir,

.....

Nedim-i zarı bir kafir esir etmiş işitmişim,

Sen ol celladı din, ol düşmeni imam mısın kafir”

Ahi Evran ve ahiler kadınıyla erkeğiyle, Anadolu'da Moğolların zulmüne korkusuzca karşı koymuştur. Bu uğurda kendisi doksan iki yaşında şehit edilmiştir. Ahi Evran'ın ve ahilerin Moğol karşıtlığının sebeplerini; Akkuş; dini sebepler, siyasi sebepler, iktisadi sebepler ve sosyal sebepler olmak üzere dört başlık altında incelemekte, Ahi Evran'ın Moğollar tarafından şehit edilmesi ve halife Müta' sım' ı Hülagü' nün bir çuvala koyarak ağzının bağlanıp tekmelenerek öldürülmesi, Moğolların Müslüman halka karşı zalim tutumları, **dini sebepler**, Mısır'da halifeliği yeniden ihya edip İslam'ın Sünni mezhebin muhafaza eden Memluklerle olan münasebetleri **siyasi sebepler**; Moğolların soyguncu tutumları, toplumdaki fazla vergi alması, baskınları ve esnaf- zanaatkar ile toplumun ekonomik hayatını bozması **ekonomik sebepler**; halka zulmetmeleri, Türkmenlere karşı olan davranışları ve Ahi önderlerinin birçoğunu öldürmelerini de **sosyal sebepler** olarak izah etmektedir (Akkuş, 2012: 325 – 347).

Moğol saldırılarından kaçan ve Orta Asya'dan yapılan göçler sırasında başta Taşkent, Buhara, Semerkant, Merv olmak üzere o zamanın modern Türk şehirlerinin zanaatkarlarının binlercesi göç ederek Anadolu'ya

gelmişler. Bu sanatkarları onlara yabancı olan bu topraklarda iki önemli tehlike bekliyordu. Bu tehlikelerin birincisi çoğu Rumlardan oluşan yerli halka karşı tutunup sanat ve ticaret yeteneklerini ilerletmek, diğeri ise onların Anadolu'ya kadar kovalayan Moğol hücumlarına karşı savaş kabiliyetlerini artırmak. Bu iki nedenden dolayı örgütlenmeleri gerekiyordu (Hamitoğulları,1986: 128).

İşte bu şartlar altında Ahi Evren, Türk halkının ekonomik durumunu iyileştirmek, başkalarına muhtaç olmadan ve kendi emeğiyle çalışarak kazanıp şan ve şerefle yaşamaları için onları bir meslek sahibi yapmak ve menfa atçılarının suiistimallerinden korumak için ahilik teşkilatını kurdu. O, işe önce debbağ, saraç ve ayakkabıcı esnafını örgütlemekle başladı. Teşkilatçılığı, sağlam ahlakı, hak ve adaletten yana davranışlarıyla saygınlık kazandı. Kurduğu bu teşkilatın “**ahi baba**” sı oldu. Daha sonra sayıları 32'ye çıkan bu sanat dalları daha sonra Osmanlı ülkesinde gelişti (Çağatay,1989: 84-85). Her toplum da halk belirli sınıflardan oluşur. Osmanlı toplumu' da şu dört sınıftan oluşurdu.;

i-Kılıç sahipleri ki bunlar askerlerdir.

ii-Kalem sahipleri bunlar alimlerdir

iii-Sanat ve ticaret sahipleri bunlar ahilerdir.

iv-Tarım ve hayvancılık sahipleri ise çiftçiler ve köylüler.

Bunlar içerisinde ahilik, sanatla ve ticaretle uğraşan insanlar arasında örgütlenmiştir (Erdem, 2012: 24). Ahi Evran'ın “**debbağ**” lığı seçmesinin nedeni de muhtemelen o tarihlerde dericilik ve saraçlığın önemli olmasıdır. Çünkü bu dönemde daha çok göçebe olan ve ulaşım aracı olarak sadece atı kullanan bir toplum yapısı vardı. İhtiyaç duyulan eşyalar çoğunlukla deriden yapılıyordu. Henüz lastik, plastik, alüminyum gibi kimyasal maddeler yoktu. Ayakkabı, çarık, potin yemeni, çizme, at eyerleri, kolon, kuskun, yular, paltun, kemer, deri, kırba, su kapları gibi yaygın kullanılan eşyalar deriden yapılıyordu ve bu eşyaların hammaddelerinin hazırlanması gerekiyordu. İşte Ahi Evran bu nedenlerden dolayı debbağlığı seçmiş olabilir (Hamitoğulları,1986:137).

Ahi birliklerinin ahlakı yapısı özünde göçebe Türk geleneklerine dayanmakla birlikte yerleşik hayat değerleriyle de uzlaşmaktadır. İslami inançlar bu yapının biçimsel yanını oluştururken, göçebe Türk örf ve adetleri ise biçimsel olmayan yanını oluşturmaktadır. Birliklerin iç dünyasına bakıldığında orada göçebe toplum yapılarına kapalı toplum ruhunun taşıdığı değerler görülür. Bunlar;

i-Dayanışmacı bir anlayışın ortaya çıkardığı birbirini koruma ve yardımlaşma.

ii-Dışarıdan gelecek tehlikelere karşı toplu karşı koymak. (Toplu savunma ve toplu hücum)

iii-Onlara sığınmalar ve muhtaçlara dini, dili, ve mezhebi ne olursa olsun kapılarını açmak.

Görüldüğü gibi bu değerler göçebe törelerinden kalma bir anlayıştır (Güllülü, 1992: 94-95).

Ahilikle ilgili görgüye dayanan en önemli bilgileri Orhan Gazi döneminde(1326-13629) Anadolu'ya gelip gezen ve ahilere misafir olan Seyyah İbn Batuta vermiştir. Batuta, seyahatnamesinde ahilerle olan müşahedelerini şöyle anlatmaktadır (Parmaksızoğlu,1989:3-4):

“.....Bilad-i Rum denilen bu ülke dünyanın en güzel memleketidir. Tanrı güzelliklerini öteki ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya getirmiştir. Burada dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı yaşar ve en nefis yemekler pişirilir. Tanrının yarattıkları içinde en şefkatli olanlar bunlardır ki bundan ötürü “bolluk bereket Şam’da şefkat ise Rum (Anadolu) da dur” denilmiştir. Bu memlekete geldiğim andan itibaren etraftaki komşularımız, kadın olsun, erkek olsun durumumuzla ilgilenmeden yapamamışlardır. Burada kadınlar erkeklerden kaçmazlar ve yola çıkacağımız zaman akraba ya da hane halkındanmışçasına bizimle vedalaşırlar bu ayrılıktan dolayı üzüntülerini göz yaşı dökerek belirtirlerdi. Bu ülkedeki adet gereğince ekmek haftada bir gün pişirilir ve pişirilen ekmek haftanın öteki günlerine yetecek kadar olurdu. Ekmek günü belde erkekleri sıcak ekmekler ve nefis yemeklerle çevremizi donatırlar, bunları size kadınlar gönderdi sizden hayır dua bekliyorlar derlerdi.”

Ahiler, Selçuklu Devleti yıkılıp Anadolu’da beylikler dönemi başladığı zaman, bozulan devlet otoritesinin yerine otoriteyi sağlamışlar ve sivil halkı ezdirmemişlerdir. Buna karşılık Osmanlı Devleti’nin yıkılışı günlerinde, milli mücadele yıllarında ise kahraman diye tanıtılan kişilerin hemen hepsi menfaatçi, çıkarıcı, makam-mevki düşkünü, halkın parasını, malını, hayvanını gasp eden kısacası halka zulüm eden kişilerdir. İçlerinde belki birkaç tane istisna çıkabilir. Ama bunların hepsi kahraman diye tanıtılmışlardır. Bu yüzden ahiliğin önemi milli mücadele yıllarındaki manzaraya bakılınca daha da ortaya çıkmaktadır.

Bu yüzden İngilizler Osmanlı Devleti’ni yıkmak için yıkılması gereken kuruluşlardan başında “**ahilik**” olduğunu bildikleri için onu yıkmak istemişlerdir. Bu konuya dikkat çeken Necdet S. Türk iktisadi hakimiyetinin

sağlanmasında büyük etkisi olan Ahi Teşkilatını yıkmadan Türk ticaretine hâkim olunamayacağını ve iş birlikçilerini iktidar koltuğuna oturarak ahiliğin lağvını sağlamıştır demektedir (Sevinç,1978:89). Bu ahiliğe en ağır darbeyi vuran 1938 Balta Limanı anlaşması bu zihniyet ve düşüncenin bir ürünüdür. Osmanlı' nin kuruluşunda önemli bir rolü olan bu kuruluşun yıkılışında da rolü önemliydi.

Ahilik erkek üyelerine **eline, beline, diline** sahip olması öğütlenirken, benzer şekilde dünyanın ilk kadın sivil toplum kuruluşu olan ve kadınların sorunlarıyla ilgilenen (Çelik,2012:459) Anadolu Bacıları örgütü aracılığıyla “**aşına, eşine, işine sahip ol**”mayı öğütlenmekteydi. Çünkü örgüt aynı zamanda bir eğitim ve öğretim kuruluşu idi. Bir ahi sanatkarı, ustasına bir müridin şeyhine itaati gibi itaat ederdi. Anadolu Bacıları'nın çalışma alanlarından biri de muhtemelen dokumacılık ve örgücü lüktür. Koyunların derilerini erkek üyelerin işleyip deriden mamul eşya yaparken bacılar da bu koyun yünlerini örerek, dokuyarak giyim malzemesi yapıyorlardı.

Ahi Evran'ın hocası ve aynı zamanda kayın pederi olan Evhadu'd-din-i Kirmani'nin Menkıbeleri adlı tarihi kitapta yazar, o zaman ki Kayseri'nin debbağlar mahallesinin yanında Külahduzlar yani örgüçüler mahallesinin bulunduğunu bildirmektedir. Bu demektir ki debbağların işlediği ham derilerin yünleri örgüçülerin olduğu mahalleye getirilmekte ve burada Bacılar marifetiyle işlenmektedir. Buradan ahiliğin sanatkar erkeklerin kurduğu bir örgüt olduğunu ve bacıların da kadınlara ait el sanatları dallarında faaliyet gösteren bir kadın sanatkarlar organizasyonu olduğu ortaya çıkmaktadır (Bayram,2016:60). Bugün bile çok bilinip tanınan ve antika olan Selçuklular zamanının ünlü halı ve kilimleri bacıların dokuma atölyelerinde imal edilmiş olmalıdır (Bayram, 2016: 75).

İşte Anadolu Bacılarının bu zihniyet ve düşünce yapısını ifsat etmek için 1929 yılında yapılan dünya güzellik yarışmasına Türkiye'den bir şeyhülislam torununun katılımını sağlayarak onu yarışmada birinci ilan ederek bu örgütün en son kalıntılarını da ortadan kaldırmışlardır.

2. AHİLİKDE TEDARİK, ÜRETİM, KALİTE KONTROL VE SATIŞ

Hammadde tedarikinden pazarlamaya kadar üretimin bütün aşamaları örgüt tarafından standartlaştırılmış olduğundan bu standartların dışında mal ya da hizmet üretmek imkansızdır. Her sanatkar belli standartlarda ham madde kullanarak, aynı standartlardaki üretim teknikleriyle imalat yapacak ve ürettiği malı da belirlenen fiyata satardı. Aksi bir davranışta bulunamazdı (Güllülü,1992:105-106).

Kasapların kestiği hayvanların derilerinin debbağlara hiçbir şikayete meydan vermeden dağıtılması da önemli bir konudur. Sen çok aldın, ben az aldım kavgasına meydan verilmemeliydi. Bunun için de on, yirmi, ya da otuz yıllık ustalara farklı miktarlarda ham deri veriliyordu. Çünkü herkesin kıdemine göre yanında kalfa ve çırak çalışıyordu bu yüzden de farklı miktarda ham madde alıyorlardı. Debbağlar dağıtımdan aldıkları ham derileri iş yerlerinde sahtiyan ve kösele haline getiriyor ve daha sonra bu mallarını müşterilerin talep ettiği renge boyayıp bu iş kolunda çalışan esnafa satıyordu. Deri iş kolunda ki esnafları; çeşitli ayakkabı yapanlar ve hayvan ürünleri dikenler diye iki sınıfa ayırmak gerekir. Bunlar da ayakkabının çeşitlerine göre ayakkabı, çizme, bot gibi gruplara ayrılırlardı. Ürünlerin fiyatı tespit edilirken üretilen malların fiyatları kadı defterlerine yazılıyor ve bu şekilde malın kalitesi ve onu üretmek için harcanan emeğe göre alıcı ve satıcı için aldanma önlenmeye çalışılırdı (Akdağ, 1979:213).

Dericilik ve dikim sanatının bu kadar ilerlemesi diğer bir sanatın da gelişmesine neden oldu. Bu sanat boyacılıktır. Deriyi ve kumaşları istenen renge boyamak, kumaşlara tüketicilerin zevk ve beğenilerine göre desenler vermek, debbağlığın yanı sıra bölgelerde boyacılığın da gelişmesine neden olmuştur. Bu dönemde Avrupa saraylarında bile kumaşları boyamak için türlü sıkıntılara katlanarak Osmanlı'ya müracaat edenler olmuştur. Boyacılık sanatı, özellikle Edirne ve Bursa gibi şehirlerde III. Murat zamanının (1574-1595) sonlarına kadar dünyadaki eşsizliğini korumuştur (Akdağ,1979:215-216). Ahiliğin amaçlarından biri de ucuz ve kaliteli mal üretmektir. Mallara konan kar hadleri birlik tarafından her yıl tespit ve ilan edilirdi. Pazara sunulan mallar “**hilesiz ve hurdasız**”, halk deyiimiyle “**muhayyer**” di. Müşteri beğenirse alır, beğenmeyenler iade edebilirdi. Bu konuyu anlatan aşağıdaki dörtlük bazı dükkanlarda yakın zamanlara kadar mevcuttu (İvgin,1992:77):

“Narha uygun karımız,

Muhayyerdir malımız,

Beğenirsen al götür;

Beğenmezsen koy, getir;”

Malların satış bedelleri yani narhlar, kadı ve meslek kuruluşları tarafından belirlenirdi. Esnaf, kadınların görevlendirdiği “**muhtesip**” ler ve “**çarşı ağaları**” tarafından kontrol edilirdi. Bu nedenle hiçbir esnaf bu günkü gibi yüksek fiyattan mal satamazdı. Bunun yanı sıra ölçü ve tartı aletlerinin de kontrolü yapılırdı. Noksan ölçü ve bozuk terazi kullananlar cezalandırılırdı. Narh konurken yani fiyat tespit edilirken bir mal üç sınıfa ayrılırdı. Bunlar; birincisi iyi ya da kaliteli mal eski deyimle **ala mal**, ikincisi orta kalitede mal,

ersap mal, üçüncüsü ise düşük kalite mal yani **edna mal**. 1831 tarihli bir narh defterinde ki fiyatlar şöyledir:

Tablo 1. Bazı malların alış, satış fiyatı ve birimi (Okka cinsinden) (İvgin,1992:82).

<u>Malın adı</u> <u>Satış Birimi</u>	<u>Alış(para)</u>	<u>Satış(para)</u>	<u>Satış Birimi</u>
Zeytin yağı Okkası	93	96	Okka
Sabun	95	100	Okka
Peynir	120	130	Okka
Bal	110	120	Okka
Yumurta	440	480	(100 tane)

Konuyla ilgili narh defterlerinden alınmış yıllara göre karşılaştırmalı örnekler vardır (Esnaf ve Sanatkar,1973:46-48). Mesela bunlardan biri olan 1776 tarihli bir narh defterlerinden alınan şu kayıtlar hayli ilginçtir;

“Ekmekçi unu 1 okka 9 akça, (o zaman para birimi kuruştur. Üç akça bir para, kırk para da bir kuruş etmektedir.), Çörekçi unu 1 okka 10 akça, Baklavalık has un 1 okka 12 akça. Çiğ kahve 1 okka 80 para. Çekilmiş kahve 25 dirhemi, 7 para. Yerli enginar tanesi 3 akça. Taze asma yaprağı alış 8, satış 10 akça. Fıçı yoğurt okkası alış 10, satış 12 akça. Limni tulum peyniri okkası alış 32, satış36 akça. Hali süt, okkası alış 7, satış 9 akça. Kaymaklı süitten çanak yoğurdu okkası 6 akça. Torba yoğurdu okkası 15 akça. Ekmek 150 dirhemi (480) gram 1 para. Hersek patlıcanı 1000 adedi alış 180 satış 200 akça. Karpuz tanesi alış 10 satış12 akçe. Taze fındık okkası alış 64, satış 66 akça. Don yağı okkası 58 akça. İzmir sabunu okkası alış 48 satış 50 akça. Terelye zeytini okkası alış 8 satış 10 akça. Nobut okkası alış 11, satış 12 akça. Odun kömürü100 okkası alış 75 satış 90 para.”

Aynı kaynakta 1831 tarihli bir narh defterinden alınan bazı kayıtlarda ise aradan geçen 45 yıllık zamanda fiyat hareketlerinin karşılaştırılmalı olarak belirtilmektedir (Esnaf ve Sanatkar,1973:47).

Osmanlı Devlet’i ahilik sistemi sayesinde, devletin geniş ve büyüklüğüne rağmen her yerde arz ve talebe göre üretim ve tüketimi, fiyat birliğini sağlayıp, denetleyebiliyordu. O dönemlerde bu durumu takip eden bir yabancı elçinin gözlemleri çok anlamlıdır (Hamitoğulları,1986:142):

“İmparatorluğun en ücra köşeleri ile en işlek merkezleri arasında fiyat farkının pek az olduğu kar hadlerinin adeta bir inhisar(tekeli) gibi sabit

rakamlara yaklaştığı, maddelerin safiyet-i aslisinin asla bozulmadığı, söylenen özelliklere uyulduğu, her türlü fazileti içinde taşıyan bir esnaf ahlakının yaşandığı, her türlü malı alırken kusurlarının açıkça söylendiği, komşusu sifatah etmemişse ikinci kez mal satmanın doğru olmadığını müşteriye anlatan insanların yaşadığı, hile ve hırsızlığın hemen hemen duyulmadığı, duyulduğunda ise bir daha yapılmasına imkan bırakılmadığı bir altın devir.....”

Ahi birliklerindeki “**can ve mal beraberliği**” olarak anlatılan tesanüt yahut dayanışma öyle bir aşamaya getirilmiştir ki dayanışmayı bozacağı zannıyla sermayeyi artırmak ve fazla kar isteği kati bir şekilde engellenmiştir. Bu engelleme nedeniyle ahilikte kişisel kazanç prensibine dahi rastlanmamaktadır. Birlik üyelerinin kazancı bütünüyle şahsın değildir. Bu kazancın çoğu birliğe ait umumun parasını oluşturmaktadır. Örgütün “**orta sandıkları**”nda biriken parayla ihtiyaç sahiplerinin kullanacağı iş avadanlıkları ve hammadde alınıp, üretim sistemleri kurulmakta ve artan da ihtiyaç sahiplerine verilmektedir. Bu anlayış ve zihniyet nedeniyle hiçbir ahinin önemli bir serveti yoktur. Diğer yandan bir ahi kazancını da istediği gibi harcayamaz. Bu durum örgüt üyelerinin yaşantılarını da sınırlandırmaktadır. Bu şekilde ahi birliklerinde tüketim de üretim gibi sınırlanmakta ve birlik otoritesi tarafından denetlenmektedir (Güllülü,1992:109).Sistemde zenginle fakir, üreticiyle tüketici, işçiyle patron, ustayla çırak, emekle sermaye, fertle toplum, milletle devlet arasında iyi ilişkiler kurulması amaç edinilmiş ve bu amaç da büyük ölçüde başarılımıştır.

Günümüzde bile hala çözmekte zorluk çekilen esnaf ve sanatkarların kredi sorunlarına ahilik asırlar önce geliştirdiği “**orta sandıkları**” sistemiyle çözüm bulmuştur. Bu sistemde her esnafın sandığında altı çeşit kese bulunur:

i-Atlas kese: Bu kesenin içinde esnaf vakfına ait çeşitli yazışma evrakı bulunurdu.

ii-Yeşil kese: Bu kesenin içinde esnafa ait vakıf mallarının tapuları saklanırdı.

iii-Örme kese: Bu kesenin içine vakfın paraları konulup saklanırdı.

iv-Kırmızı kese: Bu kesenin içine faiz paraları saklanırdı.

v-Ak kese: Bu kesenin içine masraf senetleriyle onaylanmış yıl hesapları konulurdu.

vi-Kara kese: Tahsili mümkün olmayan senetler ve bunlarla ilgili evrakın saklandığı kese.

Orta sandıklarının gelirleri; kira ve faiz gelirleri vasiyet, hibe, duhuliye ve teberrulardı. Masraflar ise; tamir, bakım, vergiler, fakir esnafa yardım, alimlere ve din görevlerine yardım, personel maaşları, yazın harcanan buz ve sebül masrafı idi (Esnaf ve sanatkar,1974:66). Bu keselerin renkleri içerdiği anlam ve mesajlar ile insanlar üzerinde yarattığı etkileri yönüyle Ahilerin renkleri de doğru ve çok anlamlı kullandıkları söylenilebilir. Esnafa ait türlü belge ve senet, tapu ya da para gibi değerlerin saklandığı keselerde kullanılan renk ya da malzeme tercihi işin anlamı ya da amacına uygun olduğu görülmektedir (Doğan,2006:176).

Örneğin masrafların içine koyulduğu ve saklandığı kese beyaz renklidir. Burada anlatılmak istenen insan yaptığı işin hesabını verebilmesi, alınının açık ve yüzünün ak olmasıdır. Tahsili imkansız hale gelen senetlerin saklandığı kesenin rengi siyahtır. Çünkü siyah renk başarısızlığın, mutsuzluğun ve bahtı karalığın simgesidir. Borçların izlendiği, borç senetlerinin koyulduğu kese kırmızı renklidir. Kırmızı dikkatleri çeker ve insanı uyarır, tehlike işaretidir. Yani borç ve borç senetleri konusunda herkesin dikkatli ve uyanık olması gerekmektedir. Gelirlerin ve tapu senetlerinin saklandığı kese yeşil renklidir. Çünkü yeşilin; huzur, sakinlik, güven veren bir özellik taşıdığı bilinmektedir. Bu gün bankaların müşterilerde itimat oluşturmak maksadıyla yeşil rengi seçtiklerini biliyoruz. İşin bir başka ilginç tarafı da ahilikte vakıf paralarının saklandığı kesenin örme kese olmasıdır. Burada renkten öte bir malzeme işleme türünün öne çıkarılması düşündürücüdür. Çünkü örme dokumadır, emektir, sıklıktır. Para da örme iş gibi emek sonucu kazanılır. Emek de kutsal olduğuna göre parayı harcamada gösterilen sıkı ve titiz davranış örme işe benzetilmektedir. Bu nedenle emek harcamadan, düşünmeden harcamak olmaz. Aksi durumda bunun bedeli ağır olur. Atlas kesede ise esnafın her türlü yazışma hesabı saklanır. Atlas kumaş kıymetlidir. Bayraklar ve sancaklar bile atlas kumaştan yapılır. Her türlü işlemin, kararın, iletişimin ispatı delil olan evraklar da kıymetlidir dolayısıyla onların kıymetli bir kumaştan yapılmış bir kese içinde saklanması gerekir (Doğan,2006:177-178).

3.AHİLİK ÖRGÜTÜNDE EĞİTİM

Ahilik örgütünde kurulduğu yıllardan itibaren, amaçları ve felsefeleri doğrultusunda eğitim faaliyetleri yürütülmüştür. Üyelere mesleki eğitim vererek bir meslek kazandırmanın yanında dini, ahlaki, sosyal ve kültürel eğitim de verilirdi. Bu yüzden ahi birliklerinde verilen eğitimi meslek eğitimi ve ahlak eğitimi olarak ikiye ayırmak gerekir Ahlak eğitimi zaviyelerde verilirken, mesleki eğitim iş yerinde verilirdi.

Eğitimde söylenenlerden daha çok yapılan eylemlerin, ortaya konulan davranışların insan üzerinde daha etkili ve kalıcı olduğu bilmektedir. Bu nedenle toplum içerisinde örnek davranışların sergilenmesi ve yaygınlaşması esasına dayalı bir eğitim felsefesi amaç edinilmiştir. Bu eğitim felsefesini M. Akif Kılavuz'dan naklen H. Doğan şöyle ifade etmektedir: “Örgütte ustanın öğrencisini mesleki, dini ve ahlaki kuralların öğretilmesi tartışma yoluyla değil daha ziyade beşeri ilişkilere dayalıdır. Bu yöntemde öğrencilerin bir grup içinde olmaları nedeniyle grup davranışları önemlidir. Böylece mesleki eğitim öğrenciyle birlikte ilişki içinde öğretiliyordu. Bu nedenle ilişkilere dayalı öğrenilen bilgiler ve tecrübeler konunun mahiyetinin akılda tutulması açısından daha kalıcı oluyordu (Doğan, 2006:120).

Personele çalışılan yerde yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşik yapısı içinde meslek öğretilirdi. Diğer taraftan da ahi konuk evleri diyebileceğimiz zaviyelerde ahlak ve maneviyat eğitimi veriliyordu. Bu şekilde eğitilen sanatkarlar kendi içlerinde kuvvetli bir tesanüt oluşturarak Bizans sanatkarlarıyla yarışacak bir duruma geliyorlardı (Çağatay,1989: XII). Ahi birliklerindeki eğitim sisteminin belirgin özellikleri şöyle sıralanabilir (Ekinci, 1990: 36):

“İnsan bir bütün olarak ele alınmış ve ona yalnız mesleki bilgi değil, dini, ahlaki ve içtimai bilgiler de verilmiştir.

İş başında yapılan eğitimin iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.

Eğitim belirli bir noktada tamamlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.

Köylere kadar varan geniş bir teşkilat kurulmuştur.

Sistem ahilik prensiplerine uymayı kabul eden herkese açıktır.

Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.

Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.”

Meslek eğitiminin genel eğitimden ayrı tutulmamış onunla birlikte ele alınmış ve ömür boyu devam edecek bir faaliyet olarak uygulamak sistemin dikkate değer özelliğidir (Ekinci,1990:36-37). Bu düşüncede muhtemelen İslam dininin “**beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz**” prensibinin etkisi vardır. Kanaatimizce diğer bir çarpıcı özellik ise her şeyin parayla ölçüldüğü günümüzde özel ya da devlet okullarında her ders saati mutlaka ücret karşılığı iken ahilikte eğitimden herkesin ücretsiz faydalanması oldukça önemlidir.

3.1 MESLEK EĞİTİMİ

Ahi birliklerinde her sanatın ustası ve bu ustaların yanında çalışarak meslek örenen kalfalar ve çıraklar vardı. Bir çırağın kalfa, kalfanın usta olabilmesi diğer ifadeyle meslekte yükselme belirli bir hizmet süresi ve bu süre içinde kazanılan ehliyete bağlı olurdu. Yükselmek için sanatta kazanılan ehliyetin özel bir törende özel bir sınavla ispatlaması gerekirdi (Gürata,1975: 98).

Sanat ya da sanatkarlık herkesin bilmemesi gereken bir sır olarak muhafaza edilmektedir. Bu değerlendirmeden ötürüdür ki ahi birlikleri içinde sanatın bir diğer adı da **“hikmet”** tir. Sanat gizli tutulur ve ancak liyakatini ispat edene öğretilirdi.

“Hikmet” i na ehle vermeyin ki zulmedersiniz

Ehlinden de saklamayın ki yine zulmedersiniz (Güllülü,1992:112).

Sanatın sır olarak saklanması ortaçağ iktisat ahlakını karakterize eden ve onu bu günkünden ayıran hususlardan biridir. Bu husus kapanma ve cemaatleşme eğiliminin bir tezahürü gibi yorumlanabilir. Çevrenin bütün tehlikeleri ve rakiplerin rekabeti karşısında her iş kolu çıkar yolu kendisine ait üretim tekniklerini üzerine titretmesine saklı tutmakta aramaktaydı. Bu nedenle, **“dilini bağlamak ve olur olmaz kimseler katında sanat sırrını söylememek”** esnafın başta gelen ahlakı özelliklerindendi. Bu anlayış şu cümlelerle ifade edilmiş: **“Ve dahi bilmiş olasin bu kitap sır içinde sırdır, saklamak gerek ve ecnebiden sakınmak gerek ta ki bu esrara namahrem kişi muttali olmaya.”** Orta çağdaki sanatkarlar bu gizlilik kuralını öylesine bir titizlikle yerine getirmişler ki bazı iş kollarının çöküşünden sonra bazı malların örneğin mürekkep, boya çeşitleri, bazı musiki aletlerinin imalatı v. b. nin nasıl yapıldığı bu gün bilinmemektedir (Ülgener,1991:92). **“Meslek sırrı”** deyimi de ahilikten günümüze gelmiş olmalıdır.

Bugün o meşhur ustaların yaptığı öyle taş yontma kalemleri vardır ki bunlar antikacılar için çok değerlidirler. Bu ustaların keşfettikleri ve sadece kendilerinin bildikleri bir usulle su verdikleri bu taş yontma kalemleri daima rakiplerine üstün gelmişlerdir. Ustalar bu bilgilerini varsa oğullarına veya kendilerine hürmetkar kalfalarına öğretmişlerdir. Oğluna ve kalfasına öğretmeyip kendisiyle beraber mezara götürmüş olanlar da vardır. Sanatta bu derece ihtisas sahibi olmak şüphesiz bir meziyettir. Ancak toplumun menfaatine olan bu özel bilgileri kendisiyle beraber mezara götürmek de o derece bir kusurdur (Gürata,1975:119).

Dünyanın her tarafında musiki aletleri yapan fabrikalar içinde İstanbul’da imal edilen Türk zilleri, çalparalar kaliteli ve pahalı idi. Bu ziller Türkiye’de imal edilir, Avrupa ve Amerika’ya gider sonra birkaç misli fiyata İstanbul’a

geri dönerdi. Dünyaca ünlü ve değerli bu zilleri İstanbul'da Samatya oturan ve Zilciyan isminde iki yüz senelik geçmişi olan bir aile yapardı. Bunlar zil imaline ait sanat sırlarını kendi nesillerinden başkasına öğretmemişlerdir. Meslekte gösterilen bu üstünlük her ne kadar övünülecek bir hal ise de bu “**sır saklama**” yüzünden kaybolan sanata üzülmemek elde değildir (Gürata,1975:119).

Kaybolan bu önemli bilgilere elbette ki üzülmek gerekir. Burada Gürata'nın üzüntüsüne katılıyoruz. Ancak yukarıda söylediği gibi bu bilgileri oğluna veya kalfasına dahi öğretmeden mezara götürmelerini bütün durumlarda bir “**noksanlık**” olarak görmeyi her zaman doğru bulmuyoruz. Çünkü her şey hak edene verilir. Hak ediyorsa o bilgi ona öğretilir aksi halde öğretilmez. Çünkü o bilgiyi zayi eder. Mesela “**silah**” doğru yerde kullanılırsa faydalı, yanlış yerde kullanılırsa tehlikeli bir araçtır. Bu yüzden taşınması yada kullanılması ruhsata bağlanmıştır. Ancak asker ve polislere verilir. Bir anarşiste asla verilmez. Çünkü onu yanlış işte kullanır. Aynı mantıkla çok miktarda para bir çocuğun eline verilmez. Çünkü çocuk o parayı yanlış yerde kullanır. O yüzden bilgi de bir güçtür. Onu hak eden ve doğru yerde doğru şekilde kullanacak kişilere verilmelidir. Zayi edecek veya yanlış yerlerde kullanacaklara verilmemesi gerekir. Bu nedenle o sanatkarların bin bir türlü sıkıntı ve emekle öğrendikleri bilgilerini saklamaları ve hiçbir emek sarf etmeden hak etmeyen birine öğretmemeleri gayet tabiidir.

Başkasına el açmadan yaşamak için ya da tersine başkasına yardımda bulunmak amacıyla kazanılan para değerlidir. Hayatın tek gayesinin para kazanmak olması ahilik düşüncesine terstir. Çünkü para vasıta gaye değildir. Para kazanmak hayatın gayesi olursa, gaye olması gereken ahlaki değerler de araç olur ki bu yanlış bir dünya görüşüdür. Mesela tek amaç para kazanmak olursa başkalarına yardım etmek de bir araç olur. Bunun da pratikteki sonucu kişinin daha çok para kazanmak için başkalarına yardım etmesidir. Hayırseverlik için değil de başkalarının güvenini kazanarak karı artırmak isteyen iş insanlarının ihtiyaç sahiplerine bu amaçla yardım etmesi böyle bir fikrin ürünüdür. Bu durumda buna yardım değil, bir nevi kazanç yöntemi denir. Çünkü amaç fakirlere yardım etmek değil, onları aracı yapıp daha çok para kazanmaktır. Yapılan yardımın bir vasıta olarak kullanılmaması için dinimiz “**sağ elin verdiğini sol elin görmemesi gerektiği**” ni belirtmektedir (Tatlılıoğlu, 2012:156).

Ahilik kişinin, birden çok değil, yeteneklerine uygun bir işle iştigal etmesini önermektedir. İşte bu nedenle genç insanlara küçük yaştan itibaren bir meslek öğretilerek geçimini sağlaması istenirdi. Bunun için de meslek eğitimi bazı kademelerde verilirdi. Bu kademelerin birincisi yamaklık idi.

Yamaklık: Ahilikte mesleki eğitim yamaklıkla başlar. On yaşından küçük çocuklar yamak olurdu. Bir yamağın işe devamının babasının garanti vermesi gerekirdi. Bunlar işyerinde sanat öğrenir, akşamları zaviyelerde de ahlak eğitimi alırdı. Yamaklara herhangi bir ücret verilmez sadece yemek verilirdi. Yamaklığın süresi iki yıl kadardı. (Duman,2012:187).

Esnaf yamaklarının okuyup yazma öğrenmesine özel bir önem verilirdi. Birliğe sonradan gelenlere önce dini bilgiler faziletli ve erdemli insan olma öğretilirdi. Çünkü zaviyeler diğer birçok fonksiyonlarının yanında birer “**terbiye ocağı**” idiler. Dini ve ilmi bilgilerin yanında edebiyat, Türkçe, Arapça ve Osmanlıca dillerinin öğretilmesinin yanında yazı yazma ve musiki de öğretilirdi. Zaviyelerde bu eğitimi veren kişiler “muallim ahi” veya “emir” denirdi. Kendilerini böyle programlarla gençlerin eğitimine veren hocalar onları önce bir insan ve sonra da bir sanatkar olarak olgunlaşmalarını sağlardı. Onlar böylece Anadolu’nun binlerce sanatkarını “**şah-ı merdan**” kapısına bağlıyorlardı. İki sene yamaklık yapanlar özel bir törenle çıraklığa yükselirdi (Ekinci, 1990:37-38).

Çıraklık: İki yıl bir ustanın yanında düzenli yamaklık yapan, kabiliyetli ve çalışkan görülen yamak, bir merasimle çıraklığa yükselirdi. Bu tören için; çırak adayı velisiyle birlikte ustası, kalfaları başkanın iş yerinde toplanır. Ustası çırağı hakkında onun işine bağlılığını ve yeteneklerini anlatırdı. Babası zaviyeye bakır bir eşya hediye ederdi. Çırak velisi tarafından “**eti senin kemiği benim**” denerek ustaya teslim edilirdi. İlgili iş kolunun başkanı çocuğun sırtını sıvazlar, namaza ve işe devamı, üstada, kalfalara, ana ve babaya saygıyı, yalan söylememeyi öğütler, çırağa ustası tarafından ödenmesi gereken ücreti takdir ederdi. Takdir edilen ücretin iki haftalık tutarını, çırağın ustası esnaf sandığına terfi etme parası olarak yatırırdu Bir ustanın çırak alıp alamayacağı veya ne kadar çırak alacağı ilgili iş kolunun başkanının izni ile yapılırdı. (Ekinci,1990:40, Duman,2012:187). Ahi birliklerinde çıraklık süresi her sanata göre farklı olan bir görevdir. Birçok iş kolunda “**bin bir gün**” olan çıraklık süresi, mesela kuyumculuk gibi maharet gerektiren işlerde yirmi seneye kadar uzayabilirdi (Güllülü,1992:129).

Çırak, bir ustanın yanında çalışırken başka hiçbir usta bu çırağı ustasından ayartmaya ve ne de babası onu başka bir iş koluna vermeyi düşünmez. Aynı zamanda çocuk babasının parasına güvenerek dükkân açmaya kalkışamazdı. Usta, çırağının haklarını kollar ve gözetir kendisine bağlılığını istismar etmez onu korurdu. Şayet aksi bir şekilde davranacak olursa ona ahi birliğince bir daha çırak verilmezdi.

Ahilikte, çırak bir ustanın yanında çalışırken ustasından başka iki tane kalfadan oluşan “**yol kardeşi**” olurdu. Bu durum, bu gençler arasında ömür

boyu sürececek bir beraberliğin başlangıcı anlamına geliyordu. Yol kardeşliği ile eğitim süreci içerisindeki gençlerin ahilik kurallarına bağlılıkları kontrol altına alınırken, ahilik ilkelerini ihmal eden ya da hatalı davranışlarda bulunan yol kardeşleri birbirlerinden sorumlu tutulurlardı. Böylece “yol kardeşliği” ahilikte bir denetim müessesesi olduğu kadar bu kültürün üyeler tarafından benimsenmesi açısından önemli ve etkili idi. Herkesin kendinden sorumlu tutulduğu güya özgürce aslında sorumsuzca bir yaşam sürmeye çalıştığı günümüzle kıyaslandığında toplumsal dayanışma ve iş birliği açısından ahilik kültürünün önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Doğan, 2006:113).

Ahi birliklerinde çıraklar; bu günkü anlamda talebe muamelesi görürdü. Usta ile çırak arasındaki münasebet hoca ile talebe arasındaki münasebete benzerdi. Usta, severek ve aşkla sanatını çırağa öğretmek ve onu iyi bir insan olarak yetiştirmek için gayret ederdi. Çünkü usta çırağının mesleğini iyi öğrenmemesinden ve yanlış tutumlarından sorumluydu. Buna karşılık batıda ise usta-çırak ilişkileri tamamen bencil bir anlayışa ve çırağın insafsızca sömürülmesine dayanıyordu. Çıraklara belirli ücretle emeğini kiraya veren adi insan anlamına gelen “**hireling**” denirdi. Sonradan ise çıraklara öğrenci anlamına gelen “**apprentice**” denilmiştir. Bizde kalfanın karşılığı olan “**journeyman**” kelimesi de başka birinin yanında yevmiyeye çalışan sanatkar manasına gelmektedir. Görüldüğü üzere ahi birlikleriyle batı loncaları arasında “insan” a bakış açısından bile önemli farklar vardır (Ekinci,2008:71).

Ahi olacak kişinin önce bir üstadın çırağı olması ve bu üstadın onun için şahitlik etmesi gerekirdi. Kendisini yetiştiren ustası belli olmayanlar ve ustası öğrettiği bilgileri helal etmez ve çırağından övünçle söz etmezse bu kişiler zaviyeye giremezlerdi. (Çağatay, 1989: 123).

Çıraklık süresini doldurup kalfalığa terfi edecek duruma gelen çıraklar bir törenle kalfalığa yükseltilirdi.

Kalfalık: Gerektiği kadar başarıyla kalfalık yapmış olanlar bir törenle ustalığa yükselirlerdi. Normal şartlarda çıraklık süresi üç yıl idi. Törende lonca kurulunun tamamı bulunurdu. İş kolunun diğer ustaları da çağrılır. Kalfalar içinde kıdemli olan hizmet ve rehberlik görevi yapar. Kalfalığa terfi edecek çırak esnafa mahsus elbiseyi giyer. Kendi ustasının haricinde ustalar da güzel ahlaklı olduğuna dair şahitlik ederdi. Velisi de kendisinden memnuniyetini bildirir. Hocalardan biri kuran okur ve dua yapar. Geçmişlerin ruhları için fatiha okunur. Daha sonra ayağa kalkılır ve başkan kalfaya şed kuşatır, iş hayatı, sanat ve ticaret hayatı hakkında konuşma yapar. Ekinci, peştamal yahut şed hakkında şöyle diyor (Ekinci,1990:40-41):

“Umumiyetle büyükçe bir havluya benzeyen peştamal, pamuklu bezden yapılmış olup, yollu ve iki renklidir. Peştamal önce uzun tarafından beşe, sonra kısa tarafından üçe katlanarak hazırlanmış durumda bulunurdu. Peştamalin önce beşe bükülmesi, beş vakit namaza, beş Al-abeye, beş ululazım Peygambere, İslam’ın beş şartına, beş şeye iman etmeye (Allah’ın birliğine, meleklerine, kitaplarına, resullerine, kıyamet gününe) işaret etti. Bundan sonra yeni kalfa esnaf başkanından başlayarak orada hazır bulunanların ellerini öperdi. Babası/velisi Allah’a şükürün bir ifadesi olarak esnaf vakfına üzerinde Esnafın vakfidır yazan bir bakır kap hediye ederdi. Yeni kalfa kendisine rehberlik eden yol kardeşi ile beraber dışarı çıktığında kapı önünde toplanan çvraklar kendisini tebrik eder. Doğru ustasının dükkanına giden yeni kalfa dükkanın önünde durur ve esnafın (o iş kolunun) bütün kalfaları gelip onu tebrik ederler ve böylece merasim sona ererdi.”

Ustalık (Üstatlık): Üç yıl kalfalığı başarıyla tamamlayan ve hakkında hiç şikayet olmayan, verilen işleri iyi yapan ve çırak yetiştirmekte titiz davranan, diğer kalfalarla iyi geçinen sanatına bağlı olan, müşterilere karşı olumsuz davranışları olmayan, ayrı bir iş yerini yönetebilecek ve sermayesi olan kalfalar yapılan bir merasimle ustalığa (üstatlığa) terfi ederdi (Çağatay, 1989:138).

Usta olabileceğine ustası tarafından hakkında fikir birliğine varılan kalfaların durumu önce yiğitbaşına bildirilir. Yiğitbaşı bu durumu inceler ve uygun bulursa yönetim kuruluna götürür. Talep kurulda görüşülür ve uygunsa adaya hazırlanması bildirilirdi. Bu izinden sonra aday iş yeri, çırak, kalfa bulma, alet-edevat ve hammadde hazırlama, faaliyetlerine başlar. Hazırlıklar yapıldıktan sonra tören için tarih belirlenir. Tören o beldenin ahi baba vekilinin iş yerinde yapılırdı. Törene o iş kolunun bütün ustaları diğer esnaf başkanları, beldenin müftü ve kadısı, cami imamları çağrılırdı. Usta adayı tören günü sabah berbere giderek tıraş olur, hamama gider, temizlik yapar, yeni elbiseler giyerek ustasının karşısına çıkar. Ustasıyla sessiz bir yerde baş başa kalan kalfa, birlikte iki rekat şükür namazı kılarlar ustasının son nasihat larını dinler, mesleğinin o zamana kadar öğrenmediği son birkaç püf noktasını öğrenir, hayır duasını alır, dışarda bekleyen yol kardeşleriyle birlikte tören yerine giderler (Ekinci, 1990:41-42).

Ahilikte ustaya saygı ve itaatin yanı sıra ondan olur almanın önemini vurgulayan ve Türkçemize de **“işin püf noktasını öğrenmek”** şeklinde yer edinen önemli kıssalardan bir tanesi şöyledir:

Vaktiyle testi, vazı, çanak-çömlek imalatı yapan bir ustanın yanında çalışan bir kalfa işinde usta olduğuna inanıp yalnız başına bir iş yeri açmak ister. Usta, kalfasının mesleğin bütün sırlarını öğrenmediğini söyleyerek bu isteğine onay vermez. Kalfa ise ustanın bu nasihatlerinden usanıp hırsa

kapılır ve ustasının olurlarını almadan bir çömlek imalathanesi acar. Fırını kurarak çömlek imalatına başlar. Ancak bir türlü sağlam testi üretmez. Yaptığı testiler kısa zamanda harita gibi çizilip çatlar. Sonunda dayanamaz ve utanarak ve sıkılarak ustasına gidip durumu anlatır. Ustası ona evladım ben sana sen için “**püf noktası**” nı henüz öğrenmedin dedim ama sen benim sözümü tutmadın. Usta tezgaha biraz çamur koyar ve eski kalfasına hadi geç bakalım tezgaha da bir testi yap, ben de sana için “**püf noktası**” nı öğreteyim der. Kalfa merdaneyi döndürüp şekil vermeye başladığında usta, önündeki testi çatlatıp bütün emekleri zayı eden hava kabarcıklarını püf, püf üfleyerek patlatıp yok eder. Böylece kalfa sanatın “**püf noktası**” nı öğrenir. Her sanat dalının uzmanlık isteyen tarafına da o zamandan beri “**püf noktası**” denir (Doğan,2006:99-100).

Ustalık merasimlerini kitabında ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Bu merasimdeki her türlü davranışın birçok anlamları vardır. Merak edenler söz konusu esere bakabilirler (Çağatay,1989:138-139):

Ahilikte, sanat dalında **yetiştirme ve yetiştirme** ancak bir usta yanında çalışmakla olurdu. Sanat asla akıl ve zekayı çalıştırarak öğrenilmezdi. Bunları dışarıya doğru kalın bir perde arkasında saklayan ustanın önünde hizmet kemeri bilinen adıyla “**şed**” kuşanmak ve ustanın emrinde çalışmakla sanat öğrenilir. “**Edna hırfed üstadın talimi olmadan ele gelmez ve kimse nice eyyam üstadı kamile hizmet kılmayınca ol sanat kemal bulmaz.**” Ülgener bu durumu Aşık Paşa'nın Garip name' de şöyle izah ettiğini yazıyor:

“Her ne sanat kim cihanda işlenür.

Anı halk üstat elinden öğrenir.”

Fütüvvet namelerinde de aynı düşünce: “**Okumakla yazmakla olmaz ta üstattan görmeyince**” şeklinde dile getirilmiştir. Bütün bu misaller kişisel yeteneklerin teslimiyet ruhu yanında arka plana atılmış olduğunu gösteriyor (Ülgener,1991:92-93).

Ahlak eğitimi ile ahiliğin prensiplerinin kazandırılması amaç edinilmiştir. Bu eğitimin verildiği zaviyelerde insana toplumda nasıl davranması gerektiği öğretilirdi. Ahilikte ahlak eğitiminin amacı erdemli insan yetiştirmektir. Erdemli insan olmanın yolu ise ahiliğin ilkelerini bilmek ve uygulamaktır. Bir insan fikrini, zikrini, duygularını ve organlarını yaratılış gayesine uygun kullanırsa üstün ve şahsiyet sahibi insan olur (Duman, 2012:185). Ustadan öğrenme konusu şöyle bir örnekle anlatılmaktadır:

“Abi Evren'in şeyhi Evhadü'd—Dini Kirmani'nin Malatya'da ki halifesi Şeyh Fabru'd-Din Hasan Malatya'da bir zaviye yaptırmış, zaviyeye su temin etmek için de bir kuyu inşa ettirmiştir. Evhadü'd-Din bu kuyuyu görünce

çok beğenmiş kuyuyu yapan ustaya bu sanatı kimden öğrendiğini sormuş, usta da kimseden öğrenmediğini, kendi kendine bu sanatı icat ettiğini söyleyince Şeyh Evhadü'd- Din bemen kuyuyu doldurtmuştur. Kendisine bu davranışının sebebini sorduklarında “bir usta mesleğini ustasından öğrenmemişse, yani intisabı yoksa meydana getirdiği eserde kutsiyet ve haysiyet olamaz” demiş. (Bayram, 1995:55). Bu hadiseyi bu günkü mantıkla anlamak veya izah etmek mümkün değildir.

Tarikat ahlakına göre araya vasıta koymadan Hakk’a ve hakikate ulaşmak mümkün değilse ahilikte de bir pire veya ustaya bağlanmadan sanatta olgunlaşmak mümkün değildir. Bu nedenle ahilikte sanatlar ve meslekler aşağıdan yukarıya doğru bir hiyerarşik mertebeler halinde düzenlenmiştir. Ancak bu kademeler arasındaki fark sınıf farkı değil, yaş tecrübe ve bilgiye dayanan farktır (Güllülü,1992:106- 107).

Ahi kişi, işinin veya sanatının pirllerinden kendi ustasına kadar bütün büyüklerine içten bağlanmalı, sanatında ve davranışlarında onları örnek almalıdır. Ahilikte bir ustaya bağlı olmamak ve şecerelerini bir pire ulaştırmamak büyük bir ayıp ve zillet sayılır. Bu durumdakiler “**içtimai nizam dışı**” kabul edilirler. Üretim tekniklerinin “**sır**” olarak kabulü ve sanatın “**hikmet**” sayılması dolayısıyla ahilikte günümüzdeki gibi sanatın rasyonel yollarla öğrenilmesine imkan verilmemiştir. Bu yüzden ahi ahlakının birinci kuralı olan bir sanat sahibi olmak ancak bir üstadın önünde hizmet kemeri kuşanmak ve onun emrinde çalışmakla mümkün olabilmektedir. 18. y. yıl halk ozanlarından Aşık Seyranı, bir ustaya çırak olmanın ehemmiyetini şu beyitle dile getirmiştir:

“Bir üstada olsam çırak,

Hep bir olur yakın rak”,

Kemiklerim olsa tarak,

O zülfünün tellerine,”

Ahilikte şecerelerini bir pire ulaştırmamak affedilmez bir ayıp ve zül sayılır. Bu hale düşen adeta içtimai nizam dışı farz edilir ve öyle muamele görür. “**Pir**” e verilen ehemmiyetin derecesini pirsiz sözünün o gün bu gün halk dilinde aşağılayıcı bir kelime olduğu kabul edilmektedir. (Ülgener,1991:91) Bu yüzden ahilikte her esnafın bir piri vardır. Pirlere genellikle Peygamberler ve din büyükleri ulu kişiler arasından seçilmiştir. Mesela bunlardan bazıları şöyledir (urfahizmet.com/ahilik-ve-esnaf-pirleri.html. erişim tarihi:17.08.2023):

“Terzilerin Piri: İdris Peygamber, Dokumacıların: Davut Peygamber, Balıkçıların: Yunus Peygamber,

Avcıların: İsmail Peygamber, Çiftçilerin: Hz. Adem (A.S),Tüccarların: Hz. Muhammed (S.A.V),

Saatçuların: Hz. Yusuf peygamber, Debbağlar ve göncülerin: Ahi Evran,Berberlerin: Selman-ı Farişi,

Ayakkabıcıların: Ekber Yemeni, Nalbantların: Ebul Kasım Leyhan, Kasapların: Kasap Cömert,

Saraçların: Ebul Nasır Haşimi, Bakkalların: Hadi İbni Lebbaş, Kuyumcuların: İmam Yusuf

Kürkçülerin: Hz. Salih Peygamber, Kahvecilerin: İmam Hasan Şeyh, Şekercilerin: Hasan Basri

Kazancı ve Kalaycıların: Nasır İbni Abdullah, Firmcuların: Ebu Habibi Muhittin, Zabircilerin:

İmam Muhammed Gazelli, Değirmencilerin: Hz. Davud (A.S.),Marangozların: Hz. Habib Neccar,

Aşçıların: Muhammed İbn Babari, Cerrahların: Hz. Lokman, Ebu Ubeyde Bin Cerrah,

Silahtarlar: Hz. Ali Bin Ebu Talip (R.A.), Çarıkçular: Hz. Abdulgaffar Fahher”

3.2.AHLAK EĞİTİMİ

Ahi birliklerinde ahlak eğitimi zaviyelerde verilirdi. Zaviyeleri başkan yaptırır ve içini halılar, kilimler ve diğer gereken eşyalarla döşer ve kandiller asar. Sanatkarlar, işten çıktıktan sonra kazançlarının birazını başkana getirir ve bununla yemek, meyve ve zaviyenin diğer ihtiyaçları alınırdı. Akşam yemekten sonra dini, ahlakı ve eğitici kitap okunur, sema ve raks yapılır. Bu durum ahilerin din ve dünya işlerini bir dengede yürüttüklerini gösterir. Çünkü Akşama kadar kafa ve kol gücüyle çalışan bir insanın ertesi gün işini aynı şekilde istekle sürdürebilmesi için eğlenmek ve neşelenmek gibi bir moral desteğine ihtiyacı vardır. Toplantıların da başkanı olan sanatkarların ahi babası seçimle başa gelirdi. Onun talimatlarına mutlaka riayet edilirdi. Bunlar sultanın bulunmadığı yerlerde o beldenin yönetimini üstlenirdi. Bu nedenle davranışları, at binişi ve buyrukları, protokol kuralları hükümdarlarınkine benzerdi (Çağatay,1989:92 -93).

Sadece mesleki bilgi insana hayatta başarılı olması için yeterli değildir. Kamil insan olmak için 740 ya da en azından 124 görgü kuralı da gereklidir. İşte bunu için de ahlakı eğitim gereklidir. Ahi birliklerinin sosyal yönünü oluşturan bu kuralları 13.yüzyıla ait olan Burgazi Fütüvvetnamesi’ örnek

alınarak hazırlanmıştır. Bir insanın bütün yaşamına kurallar getiren bu hayat tarzındaki kuralların bazılarını Yusuf E. sıralamıştır. (Ekinci,2008:35-41):

Çok sayıda olan bu kurallar insan hayatına inceliklere dayanan prensipler getirmiştir. Bugün Avrupa'dan aldığımızı sandığımız birçok görgü kuralı ahiler tarafından Anadolu'da uygulanmıştır. Bu kurallar; yemek yemekle ilgili olanlardan, hasta ziyaretine kadar, misafirlikle ilgili olanlardan giyinmeye kadar çok sayıdadır. Bir fikir vermesi için sadece mezarlık ziyareti ile ilgili olanları şöyledir (Ekinci,2008;41):

“Yerlere tükürmeye, sümkürmeye, şarkı- türkü söylemeye, dua ede ve Allah(c. c.) adını zikrede!..”

4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Her millet, ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişinden ve tarihinden ilham alarak çağının ihtiyaçlarına göre yerli ve milli bir politikası tespit ederek bir eğitim sistemi oluşturmak zorundadır. Çünkü her ülkenin eğitim felsefesi ve sistemi o ülkenin ekonomik ve kültürel yapısıyla belirlenir. Bir millet başka milletlerin eğitim modeli ve sistemini bütünüyle ithal etmemelidir. Tabi ki başka milletlerin deneyimlerinden faydalanabilir. Ama önce kendi eğitim modelinin temel özelliklerini belirlemek ve bunları esas almak gerekir. Diğer milletlerin eğitim modellerinden faydalanırken de onların sistemlerini bütünüyle almak yerine bizim kültürümüze ve bünyemize uymayan değerleri elememiz gerekir. Bu günkü eğitim sistemimizin bütün sorunları bunu yapmamış olmamızdan kaynaklanmaktadır.

Temeli İslam dinine ve fütüvvet nanelere dayanan ahilik ilkeleri 21. Yüzyılda ideal olan ve sahip olunması istenen özelliklerdir. Bugün her insan ahilik ilkelerin bir tanesi hariç hepsine sahip olmak ister. Bu günkü insanın kabul edemeyeceği tek bir ahilik ilkesi şudur: **“Bir ahinin 18 dirhem gümüşten fazla serveti olmamalıdır. Bundan fazlasını infak etmelidir.”** Bu günkü insan bunu kabul etmez. Sebebi de yıllardır manaya değil maddeye önem veren kapitalist ideolojinin esiri olmasıdır. Bunun haricindeki bütün prensipleri isteyerek kabul eder.

Dünyada ilk sivil toplum kuruluşlarından birisi olan ahilik sistemi ticaret hayatını düzenlemenin yanı sıra, ham maddenin dağıtımı ve fiyat tespitinin yanı sıra, paylaşmadan, yardımlaşmaya, adaletten, vatani savunmaya varıncaya kadar insanı mutlu edecek olan bütün ilkeleri içinde barındıran bir hayat nizamıdır. Bugün ekonomik yönden güçlü olan birçok devletin iş hayatının temelinde ahilik ilkeleri vardır. Bu sebeple elimizde kıymetli bir hazine olan ahilik sistemini çok iyi analiz ederek günümüz şartlarına uyarlanması

sadece Türkiye’de değil, bütün dünyada yaşanan ekonomik bunalımların giderilmesinde ve toplumsal barışın sağlanmasında faydalı olacaktır.

Ahiliğin kuruluşu, yükselmesi, gerilemesi ve çöküşü ile Osmanlı Devleti’nin kuruluşu, yükselmesi, gerilemesi ve çöküşü arasında ilginç bir benzerlik vardır. Çünkü bu bir medeniyetin doğuşu, yükselişi ve çöküşüdür. Bir tarafta *homo economicus* anlayışı varken ahilikte insanı *eşrefi mahlukat* (mahlukatın en şerefli) olarak kabul eden ve onu dünya ve ahirette mutlu etmeyi amaç edinen bir anlayış vardır.

İnsanların diline, dinine, ırkına, mezhebine bakmadan elini, kapını, sofranı açık tut diyen ve kardeşlik, cömertlik, yiğitlik, güzel ahlak, sanat ve meslek sahibi olma gibi insani temeller üzerine kurulan ahilik sistemi, Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Ahi birlikleri bu rollerini iyi bir örgütlenme, dayanışma ve sağlam bir eğitim sistemiyle başarmışlardır.

Devletimizin bu günkü dış politikasında da ahiliğin izlerini görüyoruz. Bu gün göçmenleri hiçbir devlet ülkelerine kabul etmezlerken, onların denizlerde yaşlı, genç, kadın, erkek boğulmalarına sebep olurken sadece Türkiye kabul etmektedir. Çünkü devletimizin temelinde de ahiliğin “**elini açık tut, kapını açık tut, sofranı açık tut**” anlayışı vardır. Bu anlayıştan dolayı Suriyeli, Iraklı, Afganistanlı, Arakanlı göçmenlere kapılarımız açılmaktadır. Esasında büyük devlet, büyük millet olmanın özelliği de budur. Ayrıca Orta Asya’dan gelmiş göçebe bir millet olan Türkler göçebe toplum özelliklerini taşımaktadırlar. Bu sebeple onların dertleri ancak Türkiye’nin yöneticileri tarafından anlaşılmaktadır.

Günümüzde ülkelerin çözmekte zorlandığı tüketici hakları, işçi- işveren anlaşmazlıkları, toplam kalite yönetimi, kooperatifçilik, sivil toplum kuruluşları gibi problemleri ahilik yüzyıllar önce çözmüştür. Eğitimin bir devlet görevi olarak düşünülmediği dönemlerde yerli ve milli bir eğitim anlayışıyla kendi sistemini kuran ahi birlikleri bu açıdan incelenmelidir. Çünkü ahiliğin başarısının sırrı buradadır.

Bu yüzden atalarımızın yaklaşık 800 y. yıl önce kurduğu “ahilik sistemi” ni önce biz iyi öğrenip sonra bütün dünyaya anlatılması gerekir. Çünkü dünyanın, barışa, huzura, kardeşliğe ve yardımlaşmaya ihtiyacı var olduğu bilinmektedir. Çünkü bugünün dünyası insanı sömüren, insanın ruhuna ve yapısına uygun olmayan, insanı dışlayan maddeci sistemlerden bunalmış ve bir felakete doğru gitmektedir. Bu sebeple insanlık bilimi ahilik sistemini günümüze taşımak ve geleceğe aktarmak zorunludur. Aksi halde küreselleşmeyle birlikte dünya bir uçuruma doğru hızla gitmektedir. Covid 19 salgını döneminde bu felaketin boyutları görüldü. Gelişmiş ülkeleri bu felaket karşısında nasıl çaresiz kaldılar (İvgin,1992:82).

KAYNAKLAR

- Akdağ, Mustafa,(1979), *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Cilt 2, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Akkuş, Mustafa, (2012), Ahi Evren'in Moğol Tahakkümüne Bakış ve Ahiliğin Moğol Karşıtlığının Sebepleri, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, I. Cilt, 325-345, Kırşehir.
- Bayram, Mikail,(2016), *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum, Anadolu Bacıları Teşkilatı*, Çizgi Kitap, Konya.
- Bayram, Mikail(1995), *Abi Evren Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, TDV Yayınları, Ankara.
- Bıyıklı, Yaşar, (2000), *Abilik, Trabzon Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği Yayını*, Trabzon.
- Çağatay, Neşet,(1989), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Doğan, Hulusi, (2006), *Ahilik ve Örtülü Bilgi Günümüz İşletmelerine Dersler*, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Duman, Tayyip, (2012), Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt I*, Kırşehir.
- Ekinci, Yusuf,(2008), *Abilik*, Özgün Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş., Ankara.
- Ekinci, Yusuf,(1990), *Abilik ve Meslek Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Erdem, Ekrem, (2012), Anadolu Türk Medeniyetinin İnşasında, Ahilik Kurumunun Sosyal ve Ekonomik Katkıları, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt I., 19-38, Kırşehir.
- Eryiğit, Süleyman (1989) *Abi Birliklerinde Yönetim Kamı*, İşletmeleri İşverenleri Sendikası Yay, Ank.
- Güllülü, Sebahattin, (1992), *Sosyolojik Açıdan Abi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gürata, Mithat, (1975), *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara.
- Hamitoğulları, Beşir (1986), İktisadi Kalkınmamızda Ahiliğin Anlam ve Önemi, *Abilik ve Esnaf*, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Federasyonu Yayınları, İstanbul.
- İvgin, Hayrettin (1992), *Abilikte Ticaret Ahlakı*, "Ahilik Sisteminin Günümüz Türk İşletmeciliği Açısından Değerlendirilmesi" , TES-AR yayını, Yayına Hazırlayan Tamer Koçel, Ankara.
- Köksal, M. Fatih, (2008), *Abi Evran ve Ahilik*, 2. Baskı, Kırşehir Valiliği Yayını, Kırşehir.

- Öcal, Mustafa (2012), Ahilerden Günümüze Esnaf Ahlakı ve Çırak Yetiştirme Yöntemi, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt I*, 199-223, Kırşehir.
- Parmaksızoğlu, İsmet, Haz. (1989), *İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, M.E.B. Yay. İstanbul.
- Sevinç, Necdet, (1978), *Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı*, Kutsun Yayınevi, İstanbul.
- Soykut, Refik, (1971), *Orta Yol Ahilik*, Türkiye Esnaf Ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yay. Ankara.
- Soykut, Refik, (1980), *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Türkiye Halk Bankası Yayınları, Ankara.
- Tatlıoğlu Kasım, (2012), Bir Kavram Olarak Ahilik: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt I.149-163, Kırşehir.
- (1973), *Cumhuriyetin 50.yılında Esnaf ve Sanatkar*, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yay. Ankara.